

зайнятості, законодавство про працю і зайнятість, спільна діяльність соціальних партнерів на ринку праці.

1. Україна у цифрах 2005. Статистичний довідник. За ред. Осауленка О.Г. Державний комітет статистики України. К.: Видавництво: Консультант, 2006. – 248 с.

2. Соціальні пріоритети ринку праці: методологія, практика, шляхи забезпечення / С.І.Бандур, Т.А.Заяць, В.В.Онїкєнко, О.О.Кучинська, Ю.П.Туранський та ін. – К.: РВПС України НАН України, 2001. – 261 с.

3. Герасимчук В.І. Проблеми трансформації зайнятості і розвитку ринку праці України – К.: Вид-во ТОВ "ПРИНТ ЕКСПРЕС". – 2001. – 254 с.

4. Гришова О.А. Трансформація зайнятості в Україні у перехідний період // Науковий збірник. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Вип.1. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – С.14–18.

5. Ромашок М.Д. Зовнішні міграції населення України та їх регулювання в контексті реформи соціально-економічної системи: національні пріоритети та регіональна диференціація // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – Вип.1. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – С. 8–22.

6. Сус Т.Й. Загальна концепція сегментації ринку праці Прикарпатського регіону // Науковий збірник. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Вип.1. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – С. 81–85.

7. Калашикіова Т.М. Трудові ресурси в системі регіонального розвитку // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції "Регіональні проблеми зайнятості і ринку праці." Економічна думка. Тернопіль, 2004. – С. 65–66.

8. Храмов В.О. Механізм реалізації політики зайнятості: актуалізація регіонального виміру // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції "Регіональні проблеми зайнятості і ринку праці." Економічна думка. Тернопіль, 2004. – С. 109–112.

In the article the considered problems of becoming of regional labour-markets subject to the condition transformation of socio-economic relations and forming of the national economic system in Ukraine. It is analysed, dependence of standard of living of population of regions on the level of development, in particular political, public, economic and social.

Репела Н.П.

МІГРАЦІЙНИЙ РУХ НАСЕЛЕННЯ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ТА ЙОГО СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті висвітлюються сучасні тенденції міграційного руху населення Карпатського регіону, з'ясовується роль і місце трудової міграції в системі всіх міграційних переміщень населення, її економічні і соціальні наслідки

Ключові слова: міграція, еміграція, зовнішня трудова міграція, демографічна ситуація.

I. Вступ. Міграції, що являють собою сукупність усіх видів переміщень населення у просторі, призводять до зміни його географічного розміщення, густоти та заселеності територій. Їх супроводжують збільшення або зменшення чисельності населення, зміни його статеві-вікового, сімейного, шлюбного та етнічного складу, соціальної структури територіальних спільнот як у місцях виходу, так і в місцях вселення емігрантів.

Хоча міграція не є незвичним явищем й існувала вона протягом всієї історії людства, тільки в останні роки набула справді глобальних рис. Не в останню чергу цьому сприяли розвиток систем комунікацій, інтернаціоналізація і глобалізація економіки та

диспропорції демографічних ситуацій різних країн.

Сьогодні у світі, за різними оцінками, налічується від 150 до 175 млн. осіб (понад 3% населення планети), які проживають за межами країн свого походження. З них понад 65 млн. – мігранти. Участь українців у глобальних світових міграційних процесах – вражаюча. Понад 30% усіх українців (близько 20 млн.) живуть за межами України як закордонні українці, які є громадянами інших держав і глибоко інтегровані в їх суспільства. А українські мігранти становлять близько 20% громадян України (понад 7 млн.) і понад 10% від загальної кількості мігрантів у світі. Серед країн-донорів пострадянського простору Україна продукує найбільше трудових мігрантів. Цей показник особливо тривожний на тлі депопуляції українського етносу – низької народжуваності й високої смертності.

Коли у ХХ столітті українська нація була нацією депортованих, то у ХХІ столітті вона стала нацією мігрантів.

II. Постановка завдання. *Мета завдання:* дослідити демографічний стан та міграційні процеси Карпатського регіону.

Завдання:

1. визначити загальні тенденції міграції населення;
2. встановити демографічну ситуацію в регіоні;
3. спрогнозувати можливий подальший розвиток ситуації;
4. навести приклади розв'язання проблем.

III. Результати. Становлення ринкової економіки та розбудова незалежної держави призвели до кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя. На цьому тлі значних трансформацій зазнали і міграційні процеси. Зокрема, протягом останнього десятиліття помітно знизилась інтенсивність стаціонарної міграції (яка пов'язана зі зміною прописки і реєструється державною статистикою). Водночас широкого розвитку набула майже відсутня за радянських часів форма міграційного руху населення – трудова міграція.[1; 9]

Серед індикаторів, які характеризують соціально – економічний розвиток у тій чи іншій країні (регіоні), особлива роль належить показникам міграційних процесів. Висока міграційна мобільність населення є свідченням активної життєвої позиції індивідів, готовності до вирішення проблем власними зусиллями, у тому числі й шляхом зміни місця проживання. Сальдо міграцій за нормальних умов (відсутності воєн, техногенних катастроф чи стихійних лих, котрі спричинюють масштабний рух біженців, або ж жорстких адміністративних обмежень на переміщення населення) є основним індикатором привабливості держави або її територіального підрозділу для вихідців з інших територій, а, отже, може розглядатися як побічний показник рівня забезпечення прав людини та можливостей вести повноцінне життя.

Дослідження міграційних процесів є одним із найскладніших напрямків соціально – демографічного аналізу. Міграція, що є за своєю суттю соціальним процесом, одночасно виступає як один із інструментів міжрегіональних контактів (поряд з експортно-імпортними операціями, інформаційним обміном, фінансовими інвестиціями тощо). Крім того, аналіз тенденцій міграцій населення ускладнений недостатньою достовірністю вихідних даних: наявні джерела інформації про міграцію дають менш точні відомості порівняно з джерелами інформації про інші

демографічні процеси. При проведенні міграційного аналізу враховуються лише ті переміщення у просторі, які пов'язані зі зміною прописки (після її відміни – реєстрації), тобто офіційного місця проживання. Нелегальна міграція (як наших співгромадян до інших країн, так і іноземців до України) та неофіційні переїзди в межах України у цьому контексті випадають з поля зору.

Перш за все, треба зауважити, що в цілому демографічну ситуацію в області сьогодні слід трактувати як гостро кризову. У 2005 році за рахунок природного скорочення населення областей Карпатського регіону зменшилось на 16 698 осіб. У порівнянні з 2004 роком цей показник виріс у 0,79 рази. Природне скорочення населення спостерігалось у всіх областях регіону.[2; 170]

Сучасна демографічна ситуація – це наслідок демографічних процесів протягом 20-и і більше років. Карпатський регіон, практично уже з кінця 70-х років, а в окремих областях з кінця 60-х, не відтворює свого населення. Різкий спад рівня народжуваності та зменшення частки дітей у загальній чисельності населення призвів до старіння населення областей регіону, особливо сільського.

Демографічні прогнози показують, що найближчим часом на території Карпатського регіону немає підстав очікувати змін на краще. Особливо насторожує негативна динаміка демографічних показників, що склалася у 90-х роках: ріст смертності працездатного населення, скорочення середньої тривалості життя, особливо у чоловіків, значне зменшення народжуваності, від'ємна міграція. Депопуляція в областях регіону буде продовжуватись ще досить довго і в теперішніх умовах величина щорічного зменшення населення буде, в основному, залежати від показників смертності, оскільки прогнозується, що народжуваність й надалі буде знижуватися. У першому десятиріччі XXI сторіччя у дітородний вік увійде малочисельне жіноцтво, народжене у 90-х роках, і навіть при ефективнішій демографічній політиці воно не забезпечить необхідного відтворення населення. Перешкодити цьому може лише масовий міграційний приплив населення в регіон, що при темпах міграції населення за межі областей Карпатського регіону, яка склалася протягом останніх років, малоймовірно.

Поряд із природним скороченням населення, демографічну ситуацію в областях регіону значно погіршують негативні міграційні процеси. Зважаючи на те, що серед мігрантів є велика частина молоді та жінок дітородного віку, а саме з цієї вікової категорії найбільше бажаючих виїхати за кордон на постійне місце проживання, або, принаймні, схильних не повертатися на Україну найближчим часом, слід очікувати подальшого спаду народжуваності.

Одночасно треба відзначити, що рівень досліджень міграційних процесів досить низький. Особливої гостроти набувають проблеми визначення реальних масштабів трудової міграції, налагодження повноцінного дослідження цього явища, визначення взаємодії ситуації на ринку праці та процесу формування обсягів і напрямків міграційних переміщень, оптимізації міграційних потоків, удосконалення системи заходів щодо соціального захисту мігрантів, прогнозування майбутніх масштабів міграційних переміщень.

Трудова міграція почала чинити значний вплив на демографічну ситуацію, стан ринку праці та рівень життя населення в областях Карпатського регіону. Як суспільне явище трудова міграція має позитивні і негативні сторони, а його масштаби зумовлюють необхідність державного регулювання міграційними процесами.

Трудові мігранти старшого працездатного віку, які залишили на Україні родини, житло та змушені були виїхати для вирішення нагальних матеріальних проблем, рідко залишаються за кордоном, тому відпрацювавши певний термін, повертаються додому.

На зміну чисельності населення та формування його складу суттєво впливає характер міграційних процесів. Із 1993 року і донині в міграційних процесах області Карпатського регіону втрачають населення. Найактивнішим у міграційних процесах є населення працездатного віку.[2; 179]

Із аналізу офіційних статистичних даних, які наведено в *таблицях 1–3*, видно, що Карпатський регіон й надалі втрачає населення

Таблиця 1

Міграційний рух населення за 2003–2005 роки

	Число прибулих			Число вибулих			Приріст (скорочення)		
	2005	2004	2003	2005	2004	2003	2005	2004	2003
Закарпатська	9302	9584	8896	11635	12169	11438	-2333	-2585	-2542
Івано-Франківська	16084	16649	15732	16933	17816	17082	-849	-1167	-1350
Львівська	33187	32919	32293	34910	35357	35201	-1723	-2438	-2908
Чернівецька	11880	12009	12131	12224	12859	12611	-344	-850	-480
Всього по регіону	70453	71161	69052	75702	78201	76332	-5249	-7040	-7280
Україна	763222	789379	762033	758639	796994	786243	4583	-7615	-24210

Таблиця 2

Міграція населення в межах України у 2003–2005 роках

	Число прибулих			Число вибулих			Приріст (скорочення)		
	2005	2004	2003	2005	2004	2003	2005	2004	2003
Закарпатська	9080	9366	8543	10608	10790	10057	-1528	-1424	-1514
Івано-Франківська	15706	16354	15365	16376	17206	16301	-670	-852	-936
Львівська	32650	32357	31829	33966	34219	33614	-1316	-1862	-1785
Чернівецька	11383	11540	11581	11434	11880	11406	-51	-340	175
Всього по регіону	68819	69617	67318	72384	74095	71378	-3565	-4478	-4060
Україна	723642	750812	722544	723642	750812	722544	0	0	0

Зовнішня міграція населення у 2003–2005 роках

	Число прибулих			Число вибулих			Приріст (скорочення)		
	2005	2004	2003	2005	2004	2003	2005	2004	2003
Закарпатська	222	218	353	1027	1379	1381	-805	-1161	-1028
Івано-Франківська	378	295	367	557	610	781	-179	-315	-414
Львівська	537	562	464	944	1138	1587	-407	-576	-1123
Чернівецька	497	469	550	790	979	1205	-293	-510	-655
Всього по регіону	1634	1544	1734	3318	4106	4954	-1684	-2562	-3220
Україна	39580	38567	39489	34997	46182	63699	4583	-7615	-24210

за всіма видами міграційних процесів. Так, зокрема із таблиці 1 видно, що в областях Карпатського регіону й надалі відбувається скорочення населення за рахунок міграції, хоча темпи цього скорочення і зменшуються з часом. По Україні в цілому темпи скорочення населення за рахунок міграційних процесів також зменшуються, але набагато швидше. Більше того, в 2005 році є навіть деякий приріст населення за рахунок цих процесів.

На рис. 1 графічно представлено зміну з часом скорочення населення регіону за рахунок зовнішньої і внутрішньої міграцій (дані взяті із таблиць 2 та 3). Слід зазначити, що в основному населення мігрує за кордон і це наочно зображено на рисунку 1. Зменшення темпів міграції за кордон може бути обумовлене деяким покращенням економічного становища в Україні.

Серед країн виїзду безумовними лідерами є Італія та Росія. Значна кількість наших громадян перебуває також у Іспанії, Португалії, Греції, Польщі та Чехії.

Одночасно треба зауважити, що мешканці різних областей регіону віддають перевагу різним країнам виїзду.

Можна навести приклади особливостей міграції в деякі країни:

- Росія: задіяні переважно чоловіки будівельних професій та малокваліфіковані громадяни. Строки перебування різні.

- Італія: задіяні переважно жінки старшого працездатного віку. Робота домашньою прислугою, нянями, гувернантками, догляд за хворими та перестарілими. Довгострокове (2–3 роки) перебування.

- Португалія: беруть участь переважно кваліфіковані чоловіки робітничих спеціальностей (будівельники, промислові робочі). Довгострокові терміни перебування.

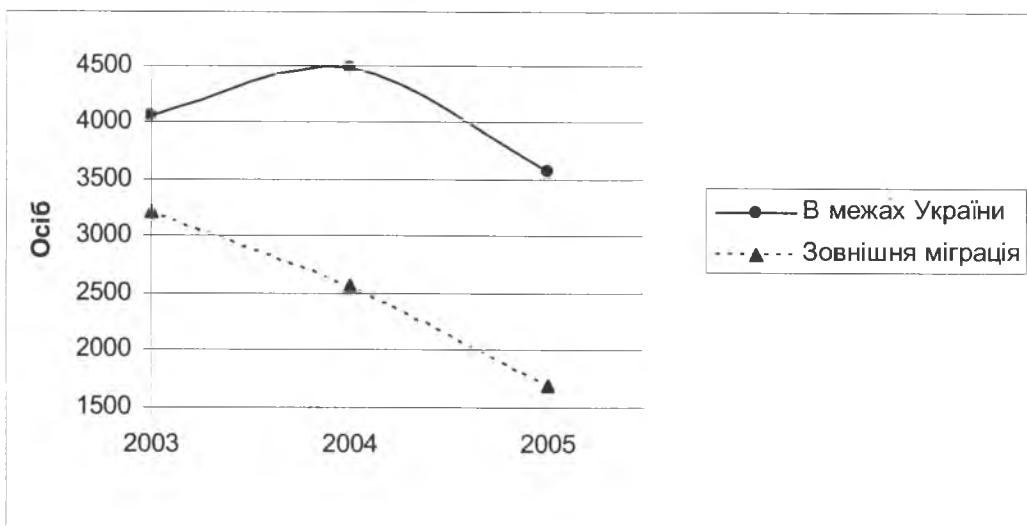

Рис. 1. Розподіл темпів міграції за напрямками.

- Іспанія: переважно сільськогосподарські роботи, будівництво. Довгострокові терміни перебування.

- Польща та Чехія: різні види робіт. Короткострокове перебування (2–3 місяці). Працевлаштування чоловіків та жінок.

- Туреччина та Угорщина: переважно, задіяні, так звані „човники”. Для цього виду трудової міграції характерні багаторазові поїздки на короткі терміни з метою закупівлі товарів.

Умови праці більшості українських громадян за кордоном не відповідають нормативам, встановленим в Україні. Переважна більшість мігрантів мають робочий день тривалістю 10 годин і більше. Тільки 10–15% з них мають письмові договори з роботодавцем. Усні домовленості про працевлаштування масово порушуються, особливо в частині оплати праці.

Незважаючи на важкі умови праці, близько 70% громадян задоволені результатами поїздок та готові повторити їх, якщо знову матимуть таку нагоду. Слід зазначити, що 85% мігрантів бажали би зробити такі поїздки за підтримкою і допомогою державних установ з відповідним соціальним захистом.

Для великої кількості сімей трудова міграція - це шлях для вирішення основних життєвих проблем, як-от поліпшення житлових умов, навчання дітей, лікування та утримання хворих та перестарілих членів родини.

Одночасно приплив „заробітчанських” грошей в області Карпатського регіону спричинив значний (чи не найбільший в Україні) ріст цін на житло, часто невиправданий ріст споживчих цін на товари щоденного вжитку на фоні низької купівельної спроможності основної маси населення, подальше розширення суспільства. Тому найближчим часом не варто очікувати зменшення хвилі трудової міграції, а, навпаки, можна спрогнозувати поширення цього явища.

Проблема стаціонарних зарубіжних міграцій стоїть досить гостро і потребує вирішення на державному рівні тому, що основними причинами активізації еміграційних процесів є економічні. Оскільки економічні умови в Україні не можуть бути суттєво пом'якшені найближчим часом, проблема стаціонарних еміграцій потребує вирішення шляхом їх непрямого регулювання, а саме:

- переорієнтація частини потенційних стаціонарних емігрантів на трудових мігрантів

шляхом укладання відповідних (на багатосторонніх та двосторонніх рівнях) угод;

- організація обміну і стажування спеціалістів;

- організація навчання молоді за кордоном;

- створення спільних підприємств тощо.

Зважаючи на особливості географічного положення областей Карпатського регіону та надлишковість робочої сили на цих теренах, одним із вагомих важелів регулювання місцевого ринку праці регіону була і залишається трудова міграція її мешканців, зокрема нелегальна трудова міграція.

Нелегальна трудова міграція здійснюється переважно під виглядом туристичних поїздок. Воно створює негативний імідж Україні та її громадянам, сприяє погіршенню криміногенної ситуації в країнах працевлаштування та, окрім цього, додатковим тягарем лягає на бюджети різних рівнів. Доходи таких громадян не оподатковуються, водночас трудові мігранти мають змогу отримувати різні соціальні пільги, приміром, у вигляді субсидій тощо. Поряд із цим, нелегальні трудові мігранти не підлягають соціальному захисту в країнах працевлаштування.

Проте офіційні дані про зовнішню трудову міграцію серйозно недооцінюють навіть легальну міграцію. Стосовно нелегальної міграції, то вона є ще більшою. Нелегальна трудова міграція з країн Центральної та Східної Європи, у тому числі й з України, останнім часом набула глобальних масштабів. Розв'язання проблеми нелегальної міграції ускладнюється тим, що Україна ні законодавчо, ні організаційно до її розв'язання не готова. Нелегальна трудова міграція супроводжується розширенням сфери тіньової економіки, підвищенням рівня безробіття серед місцевого населення, зростанням кримінальної напруженості. З подоланням жорсткої економічної кризи та розвитком і вдосконаленням ринкових відносин в Україні основним фактором балансування попиту та пропозиції робочої сили будуть трудові міграційні процеси, тобто за умов перехідної економіки усі міграційні трудові переміщення населення вирішальною мірою залежатимуть від заново створених робочих місць.

В основі міграційних процесів лежить цілий комплекс причин, головні з яких – со-

ціально-економічні. Масова трудова міграція українців стала наслідком злочинної політики в Україні, яка була спрямована на витіснення соціально активних громадян за межі країни.

Міграційні процеси мають глибокі наслідки, один із найнегативніших – відтік висококваліфікованої робочої сили, передусім наукових кадрів. У зв'язку з виїздом науковців та висококваліфікованих спеціалістів втрати України становлять понад мільярд доларів США на рік. (Для довідки: підготовка фахівця з вищою освітою технічного й природничого профілів коштує Україні близько 10 тис. доларів США, а в розвинених країнах ці затрати більші в 10 разів.) Таким чином, Україна інвестує свій живий капітал в економіку практично всіх розвинених країн світу.

Перебуваючи поза сферою соціального захисту своєї держави, українські трудові мігранти самі інвестують в Україну близько 19 мільярдів доларів США на рік (кожен із мігрантів чи нових емігрантів висилає допомогу своїм родинам у середньому 200 доларів США на місяць, крім того, вкладає кошти у навчання дітей, у будівництво житла, в бізнес).[3; 122]

З огляду на критичність ситуації в сфері міграційних процесів у Карпатському регіоні, до розв'язання цілого комплексу проблем українців новітньої хвилі еміграції, в тому числі й нелегальних мігрантів, беруться українські громадські організації за кордоном і в Україні. На початку 2004 р. при Світовому конгресі українців (СКУ) у Канаді створено спеціальну Комісію для боротьби з нелегальною торгівлею українцями. Ця комісія працює в складі Комісії людських і громадянських прав СКУ і на початку березня 2004 р. оприлюднила на 48-й сесії ООН заяву, де наголошено: «Україна є одним із найбільших джерел людей, які стають жертвами торгівлі ними».

IV. Висновки. Міграція як особливий феномен завжди розглядалася в певному контексті – економічному або соціальному, історичному або культурному, демографічному або етнічному. І це не випадково. Міграційні процеси, сильно детерміновані змінами, що

відбуваються в житті одного або (частіше) відразу декількох суспільств, і в цьому значенні є індикатором розвитку практично будь-якої з його сторін – політичної, етносоціальної, стану ринків праці і т.д. Крім того, відрізняючись між собою не тільки в кількісному, але і в якісному відношенні (наприклад, за соціально-демографічними й етнокультурними характеристиками), різні міграційні потоки мають свою специфіку й не можуть не впливати на ситуацію як у суспільствах, з яких вони походять, так і в суспільствах, які їх приймають.

З одного боку, міграція населення суттєво впливає на збалансованість ринку праці, змінює економічний і соціальний стан населення, часто супроводжується зростанням освітньої і професійної підготовки, розширенням потреб задіяних у міграції населення людей. З іншого – масовий притік мігрантів може бути причиною росту безробіття, посиленого тиску на соціальну інфраструктуру. Тим самим міграція населення опосередковано впливає на рівень життя корінних мешканців, на демографічну та соціальну структуру, розміщення і розселення населення, його етнічний склад та веде до напружених стосунків між різними зацікавленими державами, а іноді до – міжнародної нестабільності.

1. Ромашок М.Д. Зовнішня міграція населення України та їх регулювання в контексті реформи соціально-економічної системи: національні пріоритети та регіональна диференціація // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – Вип. 1. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – С. 8–22.

2. Україна в цифрах у 2005 р. – К., 2006. С 187.

3. Купчак В.Р. Міграційні процеси населення Карпатського регіону: демографічний та економічний аспекти (на прикладі Івано-Франківської області) // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – Вип. 2. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – С. 118–124.

4. Статистичний щорічник України за 2003 рік – Київ: „Техніка”, 2004. – 589 с.

5. Статистичний щорічник України за 2004 рік – Київ: „Техніка” 2005. – 593 с.

6. Статистичний щорічник України за 2005 рік – Київ: „Техніка” 2006. – 595 с.

The article is devoted to problems of migration of the people from the country of the Carpathian region. The factors influencing of migration on demographic situation have been considered.